

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יחסין

תביעה מביח"ר על בקבוק שמן שאינו ראוי לדלוק

ודין תביעה ייצוגית

תיק ממונות מס' 1568-שע

(מחד' כז אייר)

נושא הדין

א' רכש בחנות בקבוק שמן למאור של חב' ב', והתברר לו שהשמן אינו ראוי לדלוק שיעור הדלקה ומפיץ ריח רע, ולפיכך קנה בקבוק מתוצרת אחרת. הוא פנה לביח"ר והם היו מוכנים לפצות אותו בסכום ששילם על הבקבוק, וזאת תמורת קבלה על רכישת הבקבוק המדובר וכן על הבקבוק החילופי, אך א' אינו מסתפק בזה ותובע את הביח"ר בבית הדין. הוא מבקש לתבוע את הביח"ר גם בשם קוגנים נוספים שקנו שמן זה ועתידים להצטרף לתביעה כשייוודע להם.

השאלות לדין

- א. קנה מוצר בחנות שקנתה בביח"ר, ממי עליו לתבוע את ההחזר, מהחנות או מהביח"ר.
- ב. קנה מוצר פגום, כמה צריך המוכר להחזיר לו.
- ג. תובע גם בשם הרבה אנשים שקנו כמוהו את השמן, האם צריכים למנות אותו לתבוע בשמם, ודין "תביעה ייצוגית" בהלכה.
- ד. עד מתי אפשר לתבוע מקח טעות ואונאה.

תשובה

א. פסק בשו"ע סי' רל"ב סעי' יח דאם היה המוכר פרסור שלוקח מזה ומוכר לזה ואינו משהה המקח עמו ולא ידע צמוס זה, הרי הספסר נשבע שזיעת היסט שלא ידע צמוס זה ויפטר, מפני שהיה על הלוקח לבדוק השור לפני עצמו ולהחזירו לו קודם שימות ויהיה הספסר מחזירו על הלוקח הראשון, והואיל ולא עשה כן הוא הפסיד על עצמו. והרמ"א כתב ד"ח וס"ל דאפילו הספסר צריך לשלם, דע"ג דהוא מתאנה

אין לו להטות אתריס, וה"ה בכל כיו"צ, וכן נ"ל עיקר, וכ"ש בדבר שלא פשע בו הקונה כלל וכו'. ע"כ.
ב. לא מצינו שנקנס את המוכר להחזיר לקונה יותר ממה ששילם על המוצר הפגום.

ג. בגמ' ב"ק ע"א: ואמרי נהרדעי אורכתא דלא כתיב ציה זיל דון וחי ואפיק לנפשך, לית ציה משאח, מ"ט משום דא"ל האיך לאו בע"ד ידידי את. ובגמ' ב"ב קלה א': זה אחי אינו נאמן ואיך מאי קאמרי ליה וכו', אצ"י אמר וכו' שאני הכא דכמנה לאחר בידך דמי, ופי' רש"ס דכיון שהאח טוען בשביל הספק מנה לאחי בידכס, הלכך אמרי ליה לאו בע"ד ידידי את. ובגמ' כתובות ג' א' אמר רב הונא הגי תרי אחי ותרי שותפי דאית להו דינא בהדי חד ואזל חד מינייהו בהדיה לדינא לא מזי איך למימר ליה את לאו בע"ד ידידי את אלא שליחותיה עבד וכו', ובמסקנא א"ס חילקו בין איתא במתא ללא איתא במתא, והיינו דיש אופן דשליחותיה עבד ואז אינו יכול לומר לאו בע"ד ידידי את, אבל יש אופן שלא עשה שליחותו ואז יכול לומר לו לאו בע"ד ידידי את.

ואמנם בתה"ד פסקים וכתבים סיי ריו נשאל על מה שנתפשט המנהג שאחד חוצע את חבירו בשביל אחר ואין הראשה בידו רק שאומר שרואה להתערב הראשה וכופין את הנתבע לדון ע"י כן, ותמה השואל בדבר כיון דכתב הרמב"ם דאפילו הבא בהרשאה גמורה אין כופין את הנתבע אלא שמקנת חכמים כדי לאיים על הנתבע א"כ כ"ש מי שאין לו הראשה שאין כופין. והשיב התה"ד: נראה דאין לתמוה על מנהג זה, דבמרכיב פרק מרובה בשם רבינו יואל, וכן באשרי פרק הגוזל קמא מוכח בפשיטות דלית להו הויא דרמב"ם וכו', משמע דכל היכא דליכא למיחש לפסידא דנתבע כופין אותו לדון דשלוחו של אדם כמותו, ולפי"ז יש ליישב המנהג שפיר דכיון דקיי"ל דזכיה מטעם שליחות אתרביא א"כ דזכין לאדם שלא בפניו, הי"נ נעשה שלוחו שלא בפניו לטובתו, וזמנין טובא דאתרמאי דהתובע אינו צעיר והנתבע רואה לילך למרחקים ושבו לא יוכל להכריחו לדון, או כגון אם אחד מחזיק בשל חבירו שלא בפניו שאין מוחין בידו, אם יש לו אוהב או קרוב שרואה להתערב הראשה שלא יפסיד הנתבע כמו שהוא דן עמו, נראה דמנהג יפה הוא לצי"ת לתת יד לתובע להכריח הנתבע ודין תורה הוא להליל עשוק מיד עושקו, וכע"ז כתב גמי אשרי פרק מרובה וכו', אמנם ה"מ דרואין צ"ד שהיא טובה וזכות לבע"ד שהוא אינו כאן אבל אם הוא צענין זה שזה הרואה להתערב הראשה כוונתו מחמת מריבות ומחמת קנאת הנתבע או כדי להבהילו לתת לו ממון, פשיטא דדרך זה לית משאח בתביעתו, ואכל כה"ג נאמר אין לדיין אלא מה שעניו רואות. ע"כ.

ובנידון דידן שהבחי"ר הסכים לפנות אותו בכמה צקזקים יותר ממה שקנה, אך הוא רואה לקבל פיטוי גדול יותר, נראה שמה שתובע בשם הרבה קונים אחרים שלא מינו אותו לתבוע, כוונתו "להבהילו לתת לו ממון", היינו כדי לאיים על הבחי"ר שיפגע שם המסחרי וכדי לראות אותו יסכימו לפנותו בסכום גדול ממה שהסכימו תחילה, על כגון זה כתב בתה"ד שאין ממש בתביעתו ונלא כלשון החוק להגנת הל"כ פרק 11 שהוסף ב-1994).

ד. הלכה פסוקה היא בשו"ע ס' רכז סע"א ז': עד מתי יכול לחזור ולתבוע אונאתו בשמות ולצבל המקח

ציתר משמות עד כדי שיראה לתגר או לקרצו ואם שהא יותר אינו יכול לחזור ולא לתצוע אונאתו. ומקורו צמסנה צ"מ מט צ, והטעם, פרש"י דתלין שמחל, וכתב בקצוה"ח ס"ק ג דמסתימת הפוסקים משמע דאפילו לא נתן המעות נמי המקח קיים ומשום דחזקה מחל והו"ל מיגו צמקום חזקה. ועיי"ש צפתי"ש ס"ק צ עפ"י ש"ך ס"ק ד ונתה"מ ס"ק ד דס"ל דלא הוי חזקה אלימתא, ועיי"ש צשם פלפולא חריפתא על הרא"ש פ' הוצב ס"י כ אות מ ובצם משכנות יעקב ס"י מח. אמנם החיטך מ' שלו כתב שהוא זמן קצוב שנתנו חכמים כדי שיתקיים המקח והממכר בין בני אדם (משמע שאינו מדין מחילה אלא שיעור שקצבו חכמים).

וכתב צבי המקח לרה"ג שער לה ענין ג, הוצב צשמ"ק צ"מ נב צ מהרמ"ך, דכמו צמטצע הי"ה צשאר מטלטלין אע"פ שהיה לו ללוקח פנאי להראותן לתגרים אם מכירן אפילו לאחר יצ"ח יש לו עליו תרעומת אם לא יחזיר אונאה. ובהחיטוך ע' שלו כתב: עבר זה העת ולא חזר בו הלוקח, אפילו יש צאונאה יותר משמות כמה, אין יכול לחזור בו מן הדין, אבל אמרו חכמים שממדת חסידות ראוי להחזירה לעולם וועיי מקו"ש צרמב"ס פרנקל מכירה פ"ב הי"ה צצספר המקח כתיי צרלין כתוב צלשון אחר והוצרכו תרעומת ומידת חסידות רק לגצי מטצע ולא צשאר סחורות). אמנם צפלפולא חריפתא על קצור פסקי הרא"ש צ"מ פ"ד אות כ כתב דצשאר דברים אין יכול לחזור בו אחר זמן שיראה לתגר אף לא ממדת חסידות. וכ"ד הפרישה ס"י רכו סוף אות יח דאפילו מידת חסידות ליכא כיון שהוא המתין מלהחזירה כ"כ זמן רב, ולא אמרו כן אלא צמטצע שרגיל הוא שיכולין להוליאה ע"י הדחק אף אם היא חסרה משא"כ צשאר דברים. וועיי מהר"ם שיף שנפתק צוה אם מידת חסידות קאי גם על טלית או לא וועיי הערות צמס"י צ"מ למרן הגרישי"א נב צ שזה תלוי האם מה שאינו חוזר הוא מטעם מחילה או מטעם שיעור זמן שקצבו חכמים דאם הוא מטעם מחילה לא שייך צוה מידת חסידות, שהרי כבר מחל, אבל אם הוא שיעור שקצבו חכמים שייך לומר שממדת חסידות יחזיר אף לאחר זמן זה, שהרי לא מחל). ובערוך השלחן ס"י רכו פע"י יח הכריע דצשאר סחורות יש להחזיר ממידת חסידות גם אחר זמן שיראה לתגר אם לא שהמוכר יודע שהלוקח ידע ומחיל, ואם נתברר להמוכר שהלוקח לא הראה לתגר שלא עלה על דעתו שיש צוה אונאה נראה דגם מדינא חייב להחזיר לו האונאה גם לאחר זמן.